

DISERTAȚIA LUI MICHAEL GESTALTER DIN 1831 REFERITOARE LA TRECUTUL SEBEȘULUI. PRELIMINARII

Călin ANGHEL*

Orașul Sebeș, datorită trecutului și monumentelor sale, s-a bucurat de-a lungul timpului de o atenție specială din partea istoricilor. Această preocupare s-a materializat într-o literatură de specialitate destul de consistentă, ce vizează aspecte variate ale istoriei localității.

Începând cu secolul al XVI-lea, dar și pe parcursul celor ce au urmat, Sebeșul a atras atenția călătorilor străini aflați în trecere prin zonă sau în misiuni oficiale, care au realizat descrieri ale orașului, unele importante în reconstituirea trecutului și aspectului acestuia¹. În secolele XVII și XVIII cronicari ardeleni, la rândul lor, relatează și transmit informații diverse referitoare la istoria Sebeșului, dintre care îl amintim pe Georg Soterius, cu lucrarea *Particula historica in urbem Sabesum*². Deja, în lucrările cu caracter istoric ce datează de la sfârșitul secolului al XVIII-lea se poate observa preocuparea autorilor sași de a contabiliza și de a face recurs la privilegiile națiunii germane, primite de-a lungul timpului din partea regilor maghiari și care acum, în contextul reformismului iosefin, erau amenințate.

Secolul al XIX-lea a reprezentat pentru sașii ardeleni o perioadă de schimbări importante în plan politic și administrativ, care au marcat evoluția viitoare a acestei minorități etnice din Transilvania. Reformelor lui Iosif al II-lea și celor care au urmat în secolul al XIX-lea, sașii le-au răspuns mai puțin politic și mai mult cultural. Condițiile politice nefavorabile unei exprimări coerente și pragmatice au făcut ca lupta să se mute pe tărâm cultural, un teren mai adecvat acum confruntărilor politice refulate³.

Gimnaziile săsești, organizate pe lângă Biserica Evanghelică - singura instituție a sașilor care a păstrat un grad mai mare de autonomie în această perioadă - au oferit intelectualilor sași, profesorilor în special, un cadru propice de exprimare a unor idei care să vină în sprijinul națiunii săsești atât de la catedră, cât și în public, prin intermediul publicațiilor pe care majoritatea acestor școli le editau.

Și în Sebeș, în secolul al XIX-lea, funcționa un asemenea gimnaziu. La conducerea sa s-au succedat de-a lungul timpului, în calitate de *rectori* sau *conrectori*, intelectuali de marcă, adevărate personalități ale secolului al XIX-lea, dintre care îi amintim pe Georg Marienburger (1751-1827), David Krasser (1821-1898) și Ferdinand Baumann (1840-1911), toți cu preocupări față de trecutul orașului și care

* Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia; Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș; e-mail: calinang@gmail.com.

¹ Anghel 2007, p. 303-311; Dan 1987, p. 229-235.

² Wollmann 2009, p. 217-231; Armbruster 1980, p. 76-77.

³ Wolf 1976, p. 325.

au contribuit în mod direct la elucidarea acestuia, publicând în acest sens articole științifice vizând istoria și monumentele Sebeșului⁴.

O asemenea contribuție poate fi considerată și lucrarea *Notitiae quaedam statistico topographica civitatis et territorii Sabesiensis* [Observații statistico-topografice referitoare la orașul și teritoriul Sebeșului], o disertație scrisă în limba latină în anul 1831 de către Michael Gestalter, profesor la Școala germană din localitate. Lucrarea se păstrează în manuscris la Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale, în fondul *Parohia Evanghelică C.A. Sebeș* și numără 122 de pagini. Ea este structurată pe trei mari capitole, precedate de o scurtă prezentare a trecutului Sebeșului, fiecare dintre acestea alcătuit din mai multe subcapitole. Probabil, exemplarul ce urmează a fi prezentat în rândurile de mai jos a fost o variantă de lucru, nu cea finală, deoarece pe tot cuprinsul lucrării, pe margini sunt însemnări, ce par corecturi făcute de o altă persoană. Nu știm dacă ea a fost susținută în fața unei comisii și nici cu ce rezultat. În articolul de față se dorește, în primul rând, semnalarea și prezentarea succintă a manuscrisului, urmând ca pe viitor acesta să fie analizat și tratat exhaustiv într-o lucrare mai amplă sau în mai multe studii.

Biografia lui Michael Gestalter este una lacunară, puțin cunoscută: s-a născut în anul 1801, a devenit profesor la Gimnaziul Evanghelic C.A. din Sebeș, iar mai târziu, între 1836 și 1837, a deținut funcția de rector al acestei instituții. Ulterior, a fost preot în Pianu de Jos (Deutsch-Pien) - până în 1842, apoi preot în Miercurea Sibiului (Reußmarkt) - până în 1855 și decan al capitolului Unterwald-ului⁵. A murit în anul 1883.

Lucrarea lui Michael Gestalter, prin tematică și structură, poate fi încadrată într-un gen istoriografic născut în secolul al XVIII-lea și care atinge apogeul în secolul următor, și anume cel al monografiei consacrate unei localități⁶. Disertația cuprinde, între altele, date foarte diverse referitoare la trecutul și la locuitorii Sebeșului⁷. De asemenea, poate fi încadrată și în categoria literaturii statistice ce ia naștere, în Transilvania, în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Cuprinsul acesteia este unul interesant și din prisma momentului la care lucrarea a fost redactată, și anume deceniul trei al secolului al XIX-lea.

Disertația începe cu prezentarea succintă a istoriei orașului în capitolul *Fata civitatis memorabiliora* [Evenimente ale orașului demne de pomenire]. După ce amintește și analizează denumirea localității, în cele patru variante: germană - *Mühlbach*, română - *Sebeș*, latină - *Sabesus* și maghiară - *Zažsebesus*, trece la relatarea succintă a principalelor momente care au marcat istoria Sebeșului.

Consemnează aici evenimentele importante din trecutul localității, plecând de la anul 1150, când, potrivit tradiției orale, a avut loc fondarea ei de către sași. Continuă cu anul 1387 când regele Sigismund de Luxemburg (1387-1437), la solicitarea sebeșenilor adresată prin senatorul Andrei, a acordat orașului privilegiul pentru ridicarea fortificației de piatră care să cuprindă întreaga localitate. Apoi, consemnează evenimentele din anul 1438, când orașul a fost cucerit de către turci,

⁴ Anghel 2004, p. 125-130; Anghel 2011, p. 57-62.

⁵ Trausch *et alii* 1983, p. 4.

⁶ Armbruster 1980, p. 75.

⁷ ANRSJA, fond *Parohia Evanghelică C.A. Sebeș*, dosar 1/1831, 64 f.

iar locuitorii au fost luați în captivitate și duși în provinciile imperiului. Aceștia se vor întoarce în anul următor și, tot acum, sunt înnoite de către regele Albrecht I (1437-1439) privilegiile orașului ca măsură de depășire a crizei generate de evenimentele petrecute în anul anterior. Amintește și bătălia de la Câmpul Pâinii, din 1479, la care au participat și mulți sebeșeni. Autorul prezintă și demersurile întreprinse de conducerea Sebeșului de intrare în posesia moșiei nobiliare Gusu, situată în partea de sud a orașului, necesară pentru amplificarea și modernizarea fortificației.

În continuare, Michael Gestalter face o succintă prezentare a situației politice din Transilvania de la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul celui de-al XVII-lea, când, pentru o scurtă perioadă, la conducerea principatului s-a aflat Mihai Viteazul.

În anul 1661 are loc cea de-a doua cucerire a Sebeșului de către turci. Orașul a fost incendiat și au scăpat cu puține stricăciuni doar biserica, școala și o parte a casei parohiale⁸. Tot acum, acoperișul de șindrilă al bisericii a fost incendiat, iar pentru a ajuta la refacerea lui, principele Mihail Apafi I (1661-1690) a renunțat la o parte din sfertul de dijmă care i se cuvenea⁹. În anul 1815, cu ocazia renovării turnului bisericii, a fost descoperit un document în care era prezentat detaliat evenimentul și consecințele sale.

Prezintă și evenimentele violente provocate de răscoala curuților la începutul secolului al XVIII-lea și modul în care acestea au afectat Sebeșul. Un alt eveniment important este așezarea în partea de nord a orașului a emigranților germani din Durlach, în 1741 și Hanau, în 1770. Ei au fost atrași aici prin oferirea de terenuri gratuite pe care să-și întemeieze gospodăria, măsură luată de autoritățile locale pentru a realiza un spor demografic semnificativ care să permită orașului, ca, în cele din urmă, să-și poată achita datoria către stat, ce se ridica la 72000 de florini în anul 1757¹⁰.

Următorul capitol - *Terra sive solum civitatis* [Pământul sau solul orașului] - împărțit în șase subcapitole: *Hotarele*, *Întinderea*, *Apele (izvoarele, apele și pâraiele, șanțurile)*, *Clima*, *Înălțimile* și *Straturile pământului*, oferă informații precise și variate referitoare la hotar, la suprafețele de teren arabil, la cele ocupate de viță-de-vie sau de păduri din proprietatea orașului. La început, prezintă localitățile cu care se învecinează și îi mărginesc teritoriul. La est hotarul era delimitat de satele Cut, Răhău și Petrești, la sud de același Petrești, la vest de Vințu de Jos - târg (*oppidum*) la acea vreme - și Pianu de Jos, în timp ce la nord granița era la marginea hotarelor localităților Lancrăm, Oarda de Sus, Oarda de Jos și Daia Română¹¹.

A descris forma și întinderea orașului propriu-zis - *intra muros* - și i-a analizat trama stradală, alcătuită din patru străzi importante (*Rosengasse*, *Jakobigasse*, *Sikulorumgasse* și *Petrigasse*) și mai multe ulițe secundare, arătând că el este mărginit spre vest de suburbia Grecilor și cea a românilor, de care se separă prin râul Sebeș. La nord, orașul *interior* este mărginit de suburbia Durlacher-ilor, de care se separă

⁸ *Ibidem*, f. 10.

⁹ Klein 1976, p. 50-51.

¹⁰ ANRSJA, fond *Parohia Evanghelică C.A. Sebeș*, dosar 1/1831, f. 12.

¹¹ *Ibidem*, f. 12-13.

prin grădinile orașului, iar la est și sud se învecinează cu cealaltă suburbie românească - *Villanova* -, constituită pe teritoriul măierilor. În orașul dintre ziduri erau 187 de case, în timp ce în suburbii numărul acestora se ridica la 620 (102 în cea a Durlacher-ilor, 320 în cea a românilor și 198 în măierime).

În continuare, analizează sursele de apă de pe teritoriul localității, amintind de numeroasele izvoare și fântâni folosite de orașeni pentru uzul cotidian și la adăpatul animalelor. Prezintă apoi, în detaliu, rețeaua hidrografică, destul de bogată pentru un oraș de mărimea Sebeșului. Râul care dă și numele localității este cel mai important curs de apă al zonei. Autorul îi urmărește traseul și afluenții de la izvoare și până la vărsarea în Mureș, în dreptul localității Oarda de Jos și subliniază avantajele pe care orașul le are de pe urma lui, cum ar fi cele trei mori amenajate pe cursul său, una în administrarea orașului, alta a școlii germane și, cea de a treia, aparținând Bisericii Evanghelice¹². Amintește și cele trei canale care s-au desprins din cursul râului, dintre care cel care traversează orașul a fost foarte util locuitorilor de-a lungul timpului, având un rol important în menținerea unei igiene corespunzătoare și chiar în stingerea incendiilor.

Un alt râu important în zonă este Secașul, al cărui curs sinuos, ce trecea prin luncile Sebeșului și viile românilor, îl descrie până la vărsare. Râul se umfla în urma ploilor de vară și inunda terenurile agricole învecinate. În anul 1782 cursul acestuia a fost sistematizat pentru a se pune capăt acestei situații¹³.

Se referă, în continuare, la pârâul Răstoaca (*Egerbach*) care se varsă în Secaș. Acesta se pare că este ceea ce a mai rămas dintr-un canal ce se desprindea din râul Sebeș în dreptul Petreștiului și care alimenta cu apă lacurile din partea de est și sud-est a fortificației orașului¹⁴. Referindu-se la aceste lacuri, cât și la altele care înconjurau fortificația orașului, autorul amintește de desecarea și transformarea lor în grădini fertile la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale celui următor. Dar atrage atenția asupra faptului că în cazul izbucnirii unor incendii, siguranța orașenilor și proprietățile acestora sunt compromise datorită lipsei apei în apropiere.

În cel de al treilea capitol, *Populus sive incolae civitatis* [Poporul sau locuitorii orașului], după ce într-un paragraf introductiv autorul remarcă numărul scăzut al populației orașului și suprafețele destul de întinse de teren viran rămase neutilizate, la limita dintre diferitele suburbii ale orașului, trece la prezentarea locuitorilor acestuia în subcapitolul *Frequentia hominum* [Numărul oamenilor].

Potrivit unui tabel de impunere din 1830, la Sebeș trăiau 1131 de familii, socotindu-le aici și pe văduve: 250 de familii de sași și 53 de văduve, 20 de greci și 9 văduve, 352 de români și 72 de văduve, 170 de români din măierime și 43 de văduve, 99 de durlach-eri și 28 de văduve și 17 de *neorustici*¹⁵ și o văduvă¹⁶. Rezultă un total de 925 de capi de familie și 206 văduve. Înmulțind numărul primilor cu 5 și pe cel al văduvelor cu 3, rezultă un total de 5243 de locuitori.

¹² *Ibidem*, f. 15.

¹³ *Ibidem*, f. 17.

¹⁴ Anghel 1986, p. 165-166.

¹⁵ Țigani sedentari. Pentru detalii, vezi Matei 2012, p. 56.

¹⁶ ANRSJA, fond *Parohia Evanghelică C.A. Sebeș*, dosar 1/1831, f. 24.

Potrivit unui alt tabel datând din 1824, numărul populației orașului și suburbiilor era structurat astfel: 222 familii de sași (în orașul *interior*) și 59 de văduve, 24 de greci și 8 văduve, 345 de români și 77 de văduve (în vechea suburbie românească), 165 de români și 32 de văduve (în măierime), 94 de durlach-eri și 34 de văduve și 21 de *neorustici* și 4 văduve. Rezulta astfel un total de 4997 de locuitori. Comparând datele cu cele din 1830 se observă un spor demografic destul de consistent, populația orașului crescând cu 246 de locuitori în numai șase ani.

În continuare, Michael Gestalter prezintă locuitorii orașului „după deosebirea de nație”. Începe cu sașii și face o scurtă prezentare a trecutului lor în această parte a Transilvaniei, de la colonizarea aici, la inițiativa regelui Geza al II-lea (1141-1162), potrivit tradiției, la confirmarea privilegiilor acestora de către Andrei al II-lea (1205-1235), prin *Bula de Aur* din 1224. Realizează, apoi, o inventariere a principalelor privilegii obținute de oraș în secolele XIV-XVI și analizează activitatea juzilor regali, între care se remarcă Johann Sasch (sau Szász, cum mai e amintit în documentele vremii) care a avut o importantă contribuție la refacerea localității după dezastrul provocat de turci la cucerirea din 1438. Încheie prezentarea acestora cu Georg Marienburger, care pe lângă demnitatea de jude regal a fost și rector al Gimnaziului Evanghelic din Sebeș și autorul unei importante descrieri a orașului - *Topographie der Stadt Mühlbach* - publicată în *Hermannstädter Zeitung* în anul 1785¹⁷.

Continuă analiza populației Sebeșului cu locuitorii din suburbia Durlacher-ilor și realizează o sumară descriere a modalității și a locului în care aceasta s-a constituit în secolul al XVIII-lea, la nord de orașul *intra muros*, dincolo de grădini, la intersecția drumului vechi spre Alba Iulia cu cel spre Daia Română, de-a lungul Canalului Morii¹⁸. În anul 1741 s-au așezat la Sebeș emigranți germani, cei mai mulți dintre ei provenind din comitatul Baden-Durlach, care au primit (fiecare familie) în proprietate un lot de teren pe care să-și întemeieze câte o gospodărie¹⁹. La scurt timp după constituirea acestei suburbii, noii veniți se autoadministrau, aveau propriile lor gospodării, grădini și terenuri agricole. De asemenea, noua suburbie avea o școală, unde învățau copiii noilor veniți, iar întreținerea acesteia, precum și plata profesorilor se făceau din banii bisericii, ai consistoriului local evanghelic C.A.²⁰. Dacă la momentul sosirii Durlacher-ilor și la scurt timp după, sașii au fost extrem de reținuți în a relaționa cu ei, treptat această atitudine a dispărut, realizându-se numeroase căsătorii mixte, mulți dintre descendenții acestora ajungând să locuiască chiar în orașul *interior*.

Referindu-se la cartierul Grecilor, autorul remarcă faptul că locuitorii acestuia, greci (25 familii) și armeni (3 familii) erau foarte apreciați atât în orașul *interior* cât și în suburbii, datorită comportamentului lor social precum și a situației lor materiale, dobândită în urma practicării comerțului. Prosperitatea acestora se reflecta și în locuințele impozante ridicate în micul cartier situat în apropierea porții de vest a orașului *intra muros*.

¹⁷ Marienburger 1785.

¹⁸ Pentru detalii, vezi Anghel 2011, p. 178-181.

¹⁹ ANRSJA, fond *Parohia Evanghelică C.A. Sebeș*, dosar 1/1831, f. 27.

²⁰ *Ibidem*.

În continuare, Michael Gestalter îi prezintă rezumativ pe românii care locuiau în două suburbii ale Sebeșului: *Hostadt* (Suseni) și măierime²¹. Începe cu expunerea a două teorii referitoare la originea lor (consideră că sunt descendenți ai dacilor sau ai romanilor, ori ai populațiilor care s-au succedat în această zonă: slavi sau bulgari. De asemenea, nu exclude faptul că ei puteau ajunge aici de la sudul Dunării în secolul al XV-lea)²², iar apoi face la adresa acestora o serie de afirmații deloc măgulitoare, considerându-i violenți și cu înclinații spre înșelătorie și furt. Însă, recunoaște că nu toți sunt așa și că mulți dintre românii care au avut șansa să învețe carte au făcut carieră în ierarhia bisericii și aveau o situație materială bună.

Nu îi omite din prezentare pe țigani și face distincția între cei sedentari și cei nomazi. Pe primii îi consemnează sub denumirea de *neorustici* („țărani noi”), pe care au primit-o țiganii din Transilvania la sfârșitul secolului al XVIII-lea în contextul politicii de asimilare a acestora, promovată de autoritățile austriece²³. Erau 18 familii dispersate în suburbia românească, în dreptul celei a Durlacher-ilor. Nu practicau agricultura, ci se ocupau cu prelucrarea metalelor. Ceilalți, nomazii, treceau periodic prin oraș și își asigurau traiul zilnic din cerșit și furturi, potrivit autorului²⁴.

Pe parcursul următoarelor subcapitole este analizată structura populației orașului din punct de vedere confesional. Primii luați în discuție sunt credincioșii romano-catolicii, în număr de 120, majoritatea dintre ei nefiind originari din Sebeș. Este vorba chiar de armeni stabiliți de curând aici²⁵. Consemnează, apoi, donarea de către oraș a ruinei fostei mănăstiri dominicane ordinului franciscan în anul 1731 și amintește de restaurarea și sfințirea bisericii, cu hramul Sf. Bartolomeu, în anul 1769²⁶, cu sprijin financiar de la împărăteasa Maria Tereza.

Urmează prezentarea credincioșilor luterani - Confesiunea de la Augsburg - în număr de 1868, sași și durlach-erii, precum și a bisericii parohiale evanghelice. Din anul 1561 datează menționarea primului pastor luteran, în persoana lui Jacob Melleberger. Descrie, în continuare, biserica parohială evanghelică C.A. al cărei cor este mai înalt și mai luminos decât celelalte nave. Potrivit autorului, altarul poliptic existent aici²⁷, conform unei inscripții, datează din 1418²⁸ și a suferit lucrări de renovare în 1681 și 1796²⁹. În partea de nord a corului, în imediata apropiere a bisericii, se află o capelă de mici dimensiuni. Și Micahel Gestalter, preluând opinii mai vechi, ce își au originea în tradiția orală, consideră că această construcție este de fapt primul edificiu ecleziastic ridicat de coloniștii sași imediat după așezarea lor aici³⁰.

²¹ Pentru detalii, vezi Anghel 2011, p. 169-177.

²² ANRSJA, fond *Parohia Evanghelică C.A. Sebeș*, dosar 1/1831, f. 27.

²³ Matei 2012, p. 56; Matei 2010, p. 471-472.

²⁴ ANRSJA, fond *Parohia Evanghelică C.A. Sebeș*, dosar 1/1831, f. 28.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ În realitate, e vorba de anul 1740. Pentru mai multe detalii, vezi Salontai 2002, p. 201-208.

²⁷ Firea 2008, p. 289-306.

²⁸ Altarul datează de la începutul secolului al XVI-lea, fiind realizat între 1524 și 1526. Îmbină elemente stilistice specifice atât goticului, cât, mai ales Renașterii (*ibidem*, p. 289).

²⁹ *Ibidem*, p. 292.

³⁰ Este vorba de capela Sf. Iacob, construcție care, în realitate, datează de la începutul secolului al XV-lea. Pentru mai multe detalii, vezi Anghel 2009, p. 201-208.

În nota 3 a acestui subcapitol, autorul reproduce conținutul unei inscripții, ce se păstra în interiorul bisericii și care este cunoscută grație lui Georg Soterius, care a consemnat conținutul acesteia în cronica sa *Particula historica in urbem Sabesum*, scrisă în anul 1735. Este vorba de o relatare referitoare la cutremurul de pământ din 19 noiembrie 1523, care, pe lângă pagubele pe care le-a creat, a afectat și biserica, distrugând o parte a bolții corului și unul dintre stâlpii din absidă (cel din partea de sud-est). Un an mai târziu, cu sprijinul sebeșenilor, acesta și perechea sa au fost înlocuiți cu actualii³¹. Cei doi stâlpi de lângă altar, cu secțiunea octogonală, au laturile netede, lipsindu-le colonetele. Pentru întreținerea bisericii, a casei parohiale, a celor două case ale diaconilor, a școlii și pentru plata profesorilor erau folosite profiturile provenind din folosirea morii din vecinătatea cartierului Grecilor³².

Într-o notă este relatat episodul înstrăinării statuii ce o reprezintă pe Fecioara Maria cu Pruncul din altar, la 15 decembrie 1731, către fostul guvernator al Transilvaniei, contele Sigismund Kornis. Statuia a fost demontată din altar și dată contelui, ca urmare a presiunilor acestuia. În locul ei, a fost montată o altă statuie - barocă - reprezentând-o pe Fecioară. Cea originală a fost identificată la Coroi (Kóród). Ea aparține cu siguranță începutului secolului al XVI-lea și este o creație a unui meșter format în mediul artistic al școlii lui Veit Stoss³³.

În subcapitolul următor, autorul face câteva referiri la românii din suburbii. Primii de care se ocupă sunt uniții, în număr de 149, care, potrivit lui Michael Gestalter, nu sunt sebeșeni nativi, ci provin din localități învecinate. Ei s-au stabilit în partea de vest a orașului, pe malul drept al râului Sebeș. Între 1816 și 1818 și-au ridicat o nouă biserică, cu sprijinul episcopului Ioan Bob, pe strada Grecilor.

Mult mai numeroși sunt românii neuniți - 3106 -, care, încă din 1793, și-au ridicat o biserică nouă, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, lângă ruina celei vechi din cimitir, fostă greco-catolică. Aceasta s-a dovedit în curând a fi insuficientă și din anul 1819 au început lucrările de construcție a uneia noi în cartierul Grecilor, pe malul stâng al râului Sebeș. Lucrările au durat până în anul 1829, când biserica a fost sfințită și a primit hramul „Învierea Domnului”³⁴.

În continuare, autorul realizează o analiză a locuitorilor din punct de vedere al ocupațiilor și „a modului de viață”. Începe cu prezentarea clericilor ce aparțin confesiunilor romano-catolică, evanghelică C.A., ortodoxă și greco-catolică, cărora le evaluează între altele și situația materială (veniturile și proprietățile).

Următoarea categorie socio-profesională analizată este cea a profesorilor. Pe lângă Biserica Romano-catolică funcționa o școală, cu un profesor plătit din veniturile bisericii cu 300 de florini, pe lângă care mai primea diverse produse ca: lemne pentru foc și cereale pe care le putea măcina la moara orașului.

Școala ce funcționa pe lângă Biserica Evanghelică C.A. avea patru profesori plătiți din veniturile acesteia. Până în anul 1829 funcționa cu doar doi, iar când era nevoie mai ajuta un al treilea, dar la intervenția judeului regal Johann Dietrich s-a

³¹ Roth 1922, p. 19.

³² ANRSJA, fond *Parohia Evanghelică C.A. Sebeș*, dosar 1/1831, f. 32.

³³ Krasser, Streitfeld 1976, p. 96-109.

³⁴ ANRSJA, fond *Parohia Evanghelică C.A. Sebeș*, dosar 1/1831, f. 32.

reușit creșterea numărului de clase și mărirea corpului profesoral prin crearea a două noi posturi, plătite tot de biserica evanghelică. Tot acum, s-a realizat o creștere a salariilor, cel al *rectorului* ajungând de 500 de florini (de la 400), al *conrectorului* la 400 (de la 300), iar al colaboratorului la 300.

Școala românilor neuniți, construită în 1809, cu sprijinul financiar al unor familii de greci înstărite, funcționa cu un profesor plătit cu 60 de florini și care avea propria lui casă. Școala uniților funcționa, de asemenea, cu un profesor. Elevii fiind destul de puțini frecventau, în unele cazuri, ori școala neuniților ori pe cea romano-catolică.

În continuare, face o prezentare detaliată a altor funcții ocupate de localnici în administrația civilă a orașului și a Scaunului. Tot aici, îi amintește pe medicul și chirurgul Sebeșului. Apoi prezintă îndeletnicirile sebeșenilor, de la pantofari până la țigani care prelucrau fierul sau la românii care cultivau pământul. Rezumând, autorul realizează o scurtă statistică: din cele 1131 de familii ce locuiau la acea dată în Sebeș, 11 persoane erau clerici, 11 dascăli, 30 slujbași civili, 50 funcționari și lucrători în birouri publice, 220 meșteșugari, 20 de comercianți și 18 *neorustici*³⁵.

În ultimul capitol, cel mai consistent al lucrării, - *Producta terrae sive soli civitatis* [Roadele pământului sau ale solului orașului] - autorul prezintă detaliat numărul de animale domestice, aflate în gospodăriile sebeșenilor în anul 1830, precum și cantitățile de cerealele și alte plante (chiar și tutunul), legumele și fructele cultivate pe teritoriul orașului. Informațiile furnizate sunt foarte diversificate, autorul consemnând chiar și speciile de pești ce trăiesc în râuri, dar și insectele întâlnite în oraș și în apropiere. De asemenea, a prezentat pădurile din împrejurimile orașului, precum și animalele care trăiesc în ele. În final, Michael Gestalter face o trecere în revistă a principalelor minerale existente în apropierea orașului și în râurile Sebeș și Secaș, dintre care amintim: argila, calcarul, gresia, granitul etc. Lucrarea se încheie cu concluziile pe care autorul le desprinde în urma cercetării întreprinse.

A folosit ca bibliografie, între altele, lucrarea lui Martin Felmer³⁶, *Primae lineae Principatus Transylvaniae*, ediția din anul 1803, cu notele critice ale lui Joseph Karl Eder, cronica *Particula historica in urbem Sabesum* a lui Georg Soterius (1735) și *Primae Lineae fatorum Civitatis Sabesi* scrisă de preotul din Răhău, Georg Dietrich, în 1784 (atribuită și lui Michael Conrad).

Disertația lui Michael Gestalter se dovedește a fi un izvor foarte important pentru cunoașterea realităților orașului Sebeș în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Deosebit de interesante și importante sunt și informațiile referitoare la învățământul sebeșean, în această perioadă, la numărul profesorilor din fiecare școală, precum și la situația lor materială. Varietatea de informații, pornind de la cele demografice sau care se referă la ocupațiile locuitorilor și mergând până la prezentarea numărului de animale din gospodăriile sebeșenilor sau chiar a cantităților de cereale ori alte plante obținute la recoltare, este impresionantă și poate fi extrem de utilă în încercarea de reconstituire a vieții comunităților ce alcătuiau orașul Sebeș în această perioadă.

Astfel, prin prisma celor prezentate de Michael Gestalter, Sebeșul pare a fi,

³⁵ *Ibidem*, f. 36.

³⁶ Martin Felmer, paroh sibian, a trăit între 1720 și 1764 (*apud* Armbruster 1980, p. 72).

la începutul secolului al XIX-lea, un orașel ancorat încă în economia specifică secolelor trecute, bazată pe meșteșuguri și agricultură. Acesta, din punct de vedere urbanistic, avea în alcătuire, pe lângă orașul propriu-zis (*interior*), suburbiile Durlach-erilor și cele românești: *Valachorum* (Hochstadt) și *Villanorum* (măierimea), dar care tindea să evolueze spre un întreg. În această perioadă suburbiile se extind și terenurile dintre ele, virane până nu de mult, vor fi acoperite cu gospodării noi, dispărând treptat „granițele” dintre ele.

După cum menționez în rândurile de mai sus, prin articolul de față se dorește semnalarea manuscrisului, prezentarea pe scurt a conținutului acestuia și introducerea sa în circuitul științific, urmând ca pe viitor întreaga disertație să fie folosită, în mod egal, în studii sau lucrări mai ample.

Michael Gestalter's Dissertation of 1831 on the Old Days of Sebeș. Preliminaries

(Abstract)

In Sebeș, like in other Saxon towns in Transylvania, in the 19th century, there was a gymnasium affiliated to the Evangelical Church C.A. At its helm succeeded over time, as rectors or con-rectors, first-rate intellectuals, true figures of the 19th century of whom we mention Georg Marienburger, David Krasser and Ferdinand Baumann. All of them showed interest in the town's past and made a direct contribution to its elucidation by publishing scientific papers about the history and historic landmarks of Sebeș. One such contribution can be considered also *Notitiae quaedam statistico topographica civitatis et territorii Sabesiensis* [Statistical and Topographical Notes about the Town of Sebeș and Its Territory], a dissertation written in the Latin language in the year 1831 by Michael Gestalter, teacher at the German School in town. The manuscript of the paper is kept at the National Archives - Alba County, in the collection *The Evangelical Parish C.A. of Sebeș* and it is divided into three main chapters preceded by a short introduction about the past days of the town. The purpose of this article is to report and briefly present the manuscript at hand. In the future it will be analyzed and dealt with thoroughly in a more extensive paper.

Michael Gestalter was born in the year 1801, became teacher at the Evangelical Gymnasium C.A. in Sebeș and later on, between 1836 and 1837, rector of the institution. He was priest in Pianu de Jos (Deutsch-Pien) until 1842, then and in Miercurea Sibiului (Reußmarkt) until 1855 and was Dean of the Unterwald chapter. He died in 1883. Michael Gestalter's work, by theme and structure, can be subsumed to a historiographical genre that was born in the 18th century and had its peak in the 19th century: the monograph dedicated to a locality. The dissertation includes, among others, miscellaneous information about the history and townspeople of Sebeș. It can also be subsumed to the category of statistical literature that was born in Transylvania in the 18th century and the first half of the 19th century. Its content is interesting also by the time in history it was written in, namely the third decade of the 19th century.

The dissertation begins with an overview on the town's history in the chapter *Fata civitatis memorabiliora* [Town Events Worth Mentioning]. The six sub-chapters of *Terra sive solum civitatis* [The Land or Soil of the Town] cover: the border, surface, waters (springs, waters and streams, ditches), the climate, heights and earth strata, providing accurate and various information about the plow-land, vineyards and forest under the town's ownership. In the third chapter, *Populus sive incolae civitatis* [The People or the Townspeople], after the introduction of the overall number of inhabitants in a first sub-chapter entitled *Frequentia hominum* [The Population], he moves on to an analysis of the structure of the population: by ethnic group, there are Saxons, Durlachers, Armenians, Greeks and Romanians, *neorustici* and gypsies; by religion: Catholics, Lutherans, Greek-Catholics and Non-Greek Catholics; by lifestyle and occupation: clergy, teachers, civil servants, craftsmen, peasants and tradesmen. In the final chapter he presents *Producta terrae sive soli civitatis* [The Fruit of the Earth or of The Town's Soil], structuring it into the following way: animals – oxen, cows and heifers, horses, sheep and goats, pigs, wild animals, poultry, fish, insects; plants – grain, plants used as fodder, vegetables, potatoes, hemp and flax, tobacco, fragrant flowers and medicinal herbs trees, grapevines, forests; minerals.

As a conclusion, in the light of Michael Gestalter's work, early 19th - century Sebeș seems to be a small town still at anchor in an economy based on handicrafts and agriculture, characteristic of earlier centuries. From an urbanistic perspective, apart from the city itself (the inner town), existed also the Durlach and the Romanian suburbs: *Valachorum* (Hochstadt) and *Villanorum* (mäierimea) which nevertheless tended to become a single one. During this period the suburbs grow and on the previously barren land separating them new households are built making the border gradually disappear.

Abrevieri bibliografice

- ANRSJA - Arhivele Naționale ale României. Serviciul Județean Alba.
- Anghel 1986 - Gheorghe Anghel, *Fortificații medievale de piatră din secolele XIII-XVI*, Cluj-Napoca, 1986.
- Anghel 2004 - Călin Anghel, *Din istoriografia sașilor ardeleni: Ferdinand Baumann (1840-1911). Preliminarii*, în *AUA*, 8, 2004, p. 125-130.
- Anghel 2007 - Călin Anghel, *Surse istorice din secolele XVI-XVIII privind orașul Sebeș*, în *AUA*, 11/1, 2007, p. 303-311.
- Anghel 2009 - Călin Anghel, *Capela Sf. Iacob din Sebeș - abordări istoriografice*, în *Terra Sebus*, 1, 2009, p. 201-208.
- Anghel 2011 - Călin Anghel, *Evoluția urbanistică a orașului Sebeș*, BMS, II, Alba Iulia, 2011.
- Armbruster 1980 - Adolf Armbruster, *Dacoromano-Saxonica*, București, 1980.
- Firea 2008 - Ciprian Firea, *O piesă de excepție a patrimoniului apulens: retablul din Sebeș*, în *P.A.*, VII-VIII, 2008, p. 289-306.
- Dan 1987 - Dorin Ovidiu Dan, *Sebeșul în vizăunea călătorilor străini (sec. XVI-XIX)*, în *Apulum*, XXIV, 1987, p. 229-235.
- Klein 1976 - Albert Klein, *Baugeschichte der evangelischen Kirche in Mühlbach*, în *Studien zur siebenbürgische Kunstgeschichte*, Köln, Wien, 13, 1976, p. 23-59.
- Krasser, Streitfeld 1976 - Harald Krasser, Theobald Streitfeld, *Zur Wiederauffindung der Madonna des Mühlbacher Altars*, în *Studien zur siebenbürgische Kunstgeschichte*, Köln, Wien, 13, 1976, p. 96-109.
- Marienburger 1785 - Georg Marienburger, *Topographie der Stadt Mühlbach*, în *Hermannstädter Zeitung*, Hermannstadt, Erster Jahrgang, 1785, nr. 28-39.
- Matei 2010 - Petre Matei, *Adunările țiganilor din Transilvania din anul 1919 (I)*, în *Revista istorică*, tom XXI, 2010, nr. 5-6, p. 467-487.
- Matei 2012 - Petre Matei, *Romi sau țigani? Etonimele - istoria unei neînțelegeri*, în István Horváth, Lucian Nastasă (ed.), *Rom sau țigan? Dilemele unui etnonim în spațiul românesc*, Cluj-Napoca, 2012, p. 13-73.
- Roth 1922 - Viktor Roth, *Die evangelische Kirche A. B. in Mühlbach*, Mühlbach, 1922.
- Salontai 2002 - Mihaela S. Salontai, *Mănăstiri dominicane din Transilvania*, Cluj-Napoca, 2002.
- Trausch et alii 1983 - Joseph Trausch, Friedrich Schuller, Hermann A. Hienz, *Schriftsteller-Lexikon der Siebenbürger Deutschen*, 7/II, Böhlau, 1983.
- Wolf 1976 - Iosif Wolf, *Problematika românească în istoriografia săsească (1790-1848)*, în *ActaMN*, XVI, 1976, p. 325-335.
- Wollmann 2009 - Volker Wollmann, *Adnotațiunile cronicarului Laurentius Weidenfelder pe marginea manuscrisului lui Georgius Soterius despre istoria orașului Sebeș, intitulat „Particola historica in urbem Sabesum”*, în *Terra Sebus*, 2, 2009, p. 217-231.

Cuvinte-cheie: profesor, gimnaziu, oraș, suburbie, statistică, administrație, sași, Transilvania.
Keywords: teacher, gymnasium, city, suburb, statistics, administration, Saxons, Transylvania.

LISTA ABREVIERILOR

AAR-SI	- Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice. București (s. III, 1922-1947).
Academica	- Academica. Academia Română. București.
ACG	- Anuarul Comitetului Geologic. Institutul Geologic al României. București.
ACMI	- Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice. București.
ActaArchHung	- Acta Archaeologica. Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest.
ActaBC	Acta Bacoviensia. Serviciul Județean Bacău al Arhivelor Naționale. Bacău.
ActaMN	- Acta Musei Napocensis. Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
ActaMP	- Acta Musei Porolissensis. Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău. Zalău.
Acta Siculica	- Acta Siculica. Analele Muzeului Național Secuiesc. Sfântu Gheorghe.
ActaZC	- Acta Zoologica Cracoviensia. Institute of Systematics and Evolution of Animals. Kraków.
ADIU	- АРХЕОЛОГИЯ І ДАВНЯ ІСТОРИЯ УКРАЇНИ. Kiev.
AÉ	- Archaeologiai Értesítő a Magyar régészeti, művészt-történeti és éremtani társulat tudományos folyóirata. Budapest.
AHR	- Asiatic Herpetological Research. Chengdu Institute of Biology. Chengdu.
AIIA	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj. Cluj-Napoca (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț”).
AIIAI/AIIX	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași. Iași (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași).
AIIGB	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „George Bariț” Cluj-Napoca. Cluj-Napoca vezi AIIA.
AIIN	- Anuarul Institutului de Istorie Națională. Cluj-Sibiu.
AInf	- Archäologische Informationen. Mitteilungen zur Ur- und Frühgeschichte. Bonn.
Altertum	- Das Altertum, Routledge, part of the Taylor & Francis Group.
Aluta	- Aluta. (Studii și comunicări - Tanulmányok és Közlemények). Sfântu Gheorghe.
AM	- Arheologia Moldovei. Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”. Iași.
AmAnthropol	- American Anthropologist. Washington, D.C.
AnB	- Analele Banatului; serie nouă. Timișoara.
Angustia	- Angustia. Muzeul Carpaților Răsăriteni. Sfântu Gheorghe.
Annales de Paléontologie	- Annales de Paléontologie. Association Paléontologique Française. Paris.

Lista abrevierilor

Antaeus	- Antaeus. Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest.
Antiquity	- Antiquity. A Quartely Review of World Archaeology. York.
AntTard	- Antiquité tardive. Revue internationale d'histoire et d'archéologie (IVe-VIIIe s.). Turnhout.
AO	- Arhivele Olteniei. Craiova; serie nouă (Institutul de Cercetări Socio-Umane. Craiova).
APA	- Acta Praehistorica et Archaeologica. Berlin.
APR	- Acta Palaeontologica Romaniae. Romanian Society of Paleontologists. București.
Apulum	- Apulum. Acta Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia. Alba Iulia.
AR	- Archeologické rozhledy. Praha.
ARA	- Annual Review of Anthropology. Palo Alto.
ArbInstHalle	- Arbeiten aus dem Institut für Vor- und Frühgeschichte der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg.
Archaeologia Bulgarica	- Archaeologia Bulgarica. Sofia.
ArchAustr	- Archaeologia Austriaca. Viena.
ArchHung	- Archaeologia Hungarica, Dissertationes Archaeologicae Musei Nationalis. Budapest.
ArchKözl	- Archaeologiai Közlemények. Pesten.
Argesis	- Argesis. Studii și comunicări. Muzeul Județean Argeș. Pitești.
Arheologija	- Archeologija. Organ na Archeologičeskija Institut i Muzei pri Bulgarskata Akademija na Naukite. Sofia.
ArhRom	- Arhiva Română. Arhivele Statului. București
AȘUAIC-I	- Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași. Istorie. Iași.
Athenaeum	- Athenaeum. Studi periodice di litteratura e storia dell'antichità. Pavia.
ATS	- Acta Terrae Septemcastrensis. Sibiu.
AUA	- Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Alba Iulia.
AUSB	- Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae, sectio Historica. Budapest.
AusgrabFunde	- Ausgrabungen und Funde. Berlin.
AUVT	- Annales d'Université „Valahia” Târgoviște. Târgoviște.
BA	- Biblioteca de arheologie. București.
BÁMÉ	- A Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve. Szekszárd.
Banatica	- Banatica. Muzeul de istorie al județului Caraș-Severin. Reșița.
BAR	- British Archaeological Reports (International Series). Oxford.
BC	- Biblioteca și cercetarea. Cluj-Napoca.
BCH	- Bulletin de correspondance hellénique. L'Institut de correspondance hellénique d'Athènes (continuă Bulletin de l'Ecole française d'Athènes- 1868-1871). Atena.
BCMI	- Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice / Buletinul Comisiei Monumentelor istorice. București.
BCȘS	- Buletinul Cercurilor Științifice Studențești. Alba Iulia.
BerRGK	- Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt am Main.
BG	- Boabe de grâu. București

Lista abrevierilor

BHAB	- Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica. Muzeul Banatului Timișoara. Timișoara.
BIRSNB	- Bulletin de l'Institut Royal des Sciences Naturelles de Belgique. Bruxelles.
BMA	- Bibliotheca Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia. Alba Iulia.
BMI	- Buletinul Monumentelor Istorice. București.
BMJT	- Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie. Alexandria.
BMM	- Bibliotheca Musei Marisiensis. Seria Archaeologica. Târgu Mureș.
BMMK	- Békés Megyei Múzeumok Közleményei. Békéscsaba.
BMS	- Bibliotheca Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
BollVerona	- Bollettino del Museo Civico di Storia Naturale di Verona. Verona.
BOR	- Biserica Ortodoxă Română. Patriarhia Română. București.
BR	- Budapest Régiségei. Budapesti Történeti Múzeum. Budapest.
Britannia	- Britannia. A Journal of Romano-British and Kindred Studies. The Society for the Promotion of Roman Studies. Cambridge.
Brukenthal	- Brukenthal. Acta Musei. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
BSAF	- Bulletin de la Société Nationale des Antiquaires de France. Paris.
BSHNT	- Bulletin de la Société d'Histoire Naturelle de Toulouse. Toulouse.
BSNR	- Buletinul Societății Numismatice Române. Societatea Numismatică Română. București.
BTh	- Bibliotheca Thracologica. Institutul Român de Tracologie, București.
Buletin foaie oficială	- Buletin foaie oficială. Iași.
BulletinAMNH	- Bulletin of the American Museum of Natural History. New York.
BulletinSGF	- Bulletin d'Société Géologique France. Paris.
Buridava	- Buridava. Studii și materiale. Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoteanu” Vâlcea. Râmnicu Vâlcea
BV	- Bayerische Vorgeschichtblätter. München.
CA	- Cercetări arheologice. Muzeul Național de Istorie a României. București.
CAANT	- Cercetări arheologice în aria nord-tracă. București.
CAn	- Current Anthropology. Chicago.
Carnets de Géologie	- Carnets de Géologie. Brest.
CCA	- Cronica cercetărilor arheologice. București.
CCGG	- Cahiers du Centre Gustave Glotz. Sorbonne (Paris).
CFS	- Courier Forschungsinstitut Senckenberg, Senckenberg Forschungsinstitut und Naturmuseum. Frankfurt am Main.
Ciências da Terra (UNL)	- Ciências da Terra (UNL). Earth Sciences Journal. Caparica.
ClausthalerGeo	- Clausthaler Geowissenschaften. Institut für Geologie und Paläontologie. Clausthal-Zellerfeld.

Lista abrevierilor

CMPUMichigan	- Contributions from the Museum Paleontology. The University of Michigan. Michigan.
Codrul Cosminului	- Codrul Cosminului, Seria Nouă. Analele Științifice de Istorie, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava. Suceava
CommArchHung	- Communicationes Archaeologicae Hungariae, Magyar Némzeti Múzeum. Budapesta.
Communications	- Communications. École Des Hautes Étude en Science Sociales – Centre D’Études Transdisciplinaires (Sociologie, Anthropologie, Politiques), Paris.
Copeia	- Copeia. American Society of Ichthyologists and Herpetologists. New York.
Corviniana	- Corviniana. Acta Musei Corvinensis. Hunedoara.
CRAcadSciParis	- Comptes Rendus De L’Academie Des Sciences. Serie II, Fascicule A - sciences de la Terre et des Planetes. Paris.
CretaceousRes	- Cretaceous Research. Published by Elsevier.
Crisia	- Crisia. Culegere de materiale și studii. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea.
Cultura creștină	- Cultura creștină. Publicație apărută sub egida Mitropoliei Române Unite cu Roma Greco-Catolică și a Facultății de Teologie Greco-Catolică din Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Departamentul Blaj. Blaj.
Cumania	- Bács - kiskun Megyei Múzeumok Közleményei. Kecskemét.
Dacia	- Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie. București, I, (1924) - XII (1948). Nouvelle série: Revue d’archéologie et d’histoire ancienne. București.
Danubius	- Danubius. Muzeul de Istorie Galați. Galați.
DMÉ	- A Debreceni déri Múzeum Évkönyve. Debrecen.
Dolgozatok	- Dolgozatok az Erdély Nemzeti Múzeum Érem - és Régiségtárából. Kolosvár (Cluj).
DolgSzeged	- Dolgozatok. A. M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Archaeologiai Intézetéből. Szeged.
DP	- Documenta Praehistorica. Poročilo o raziskovanju paleolitika, neolitika in eneolitika v sloveniji. Ljubljana.
Drobeta	- Drobeta. Muzeul Regiunii Porților de Fier. Drobeta Turnu-Severin.
Dumerilia	- Dumerilia. Association des amis du laboratoire des reptiles et amphibiens du Muséum = AALRAM. Paris.
Eclogae	- Eclogae Geologicae Helvetiae. Swiss Journal of Geosciences. Swiss Geological Society. Zürich.
EHR	- The English Historical Review. Oxford University Press (UK).
Environment & Progress	- Environment & Progress. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca. Facultatea de Știința și Ingineria Mediului. Cluj-Napoca.
EphNap	- Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca. Cluj-Napoca.
ErdMúzÉvk	- Erdélyi Múzeum Egyesület Évkönyve. Kolosvár (Cluj).
EstudiosAlava	- Estudios del Museo de Ciencias Naturales de Alava. Vitoria.
Eurasia Antiqua	- Eurasia Antiqua. Zeitschrift für Archäologie Eurasiens. Mainz am Rhein.

Lista abrevierilor

FbÖst	- Fundberichte aus Österreich. Wien.
FK	- Földtani közlöny. Magyarhoni földtani tarsulat folyóirata. Budapest.
FöldrKözl	- Földrajzi Közlemények. Budapest.
FoliaArch	- Folia Archaeologica. Magyar Történeti Múzeum. Budapest.
Gemina	- Gemina. Timișoara.
Geodiversitas	- Geodiversitas. Museum National d'Histoire Naturelle Paris. Paris.
Gerión	- Gerión. Revista de historia antigua, Universidad Complutense de Madrid. Madrid.
Germania	- Germania. Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt am Main.
Godišnjak	- Godišnjak. Jahrbuch Knjiga. Sarajevo-Heidelberg.
HAC	- Historiae Augustae Colloquia Nova Series. Bari.
Hantkeniana	- Hantkeniana. Periodical of the Department of Palaeontology, Eötvös University. Budapest.
Hermes	- Hermes. Zeitschrift für klassische Philologie. Stuttgart.
Hesperia	- Hesperia. Journal of American School of Classical Studies at Athens. Athens.
Hierasus	- Hierasus. Muzeul Județean Botoșani. Botoșani.
HJ	- The Historical Journal. University of Cambridge (UK).
Hrisovul	- Hrisovul. Academia de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”. Facultatea de Arhivistică. București.
HTRTÉ	- A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyvei (1880-1913). Deva.
HU	- Historia Urbana. Institutul de Cercetări Socio-Umane. Sibiu.
IA	- International Affairs. Royal Institute of International Affairs. London.
Instrumentum	- Instrumentum (Bulletin du Groupe de travail europeen sur l'artisanat et les productions manufacturées dans l'Antiquité. Montagnac.
Ioan Neculce	- Ioan Neculce. Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei. Iași.
Iranica Antiqua	- Iranica Antiqua. Leiden.
Istros	- Istros. Muzeul Brăilei. Brăila.
Îndrumător pastoral	- Îndrumător pastoral. Episcopia Ortodoxă Română de Alba Iulia. Alba Iulia
JAMÉ	- A Nyiregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve. Nyiregyháza.
JAMT	- Journal of Archaeological Method and Theory. New York.
JCH	- Journal of Contemporary History. University of Cambridge (UK), University of Wisconsin at Madison (USA).
JMH	- The Journal of Modern History. University of Chicago.
JMV	- Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte. Halle (Saale).
JRGZM	- Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums zu Mainz. Mainz.
JRS	- The Journal of Roman Studies. London.
JSP	- Journal of Systematic Palaeontology. British Natural History Museum. London.

Lista abrevierilor

JTa	- Journal of Taphonomy. Paleontological Network Foundation.
Klio	- Klio. Beiträge zur Alten Geschichte. Berlin.
Korunk	- Korunk. Kolozsvár. Cluj-Napoca.
KözI Debrecen	- Közlemények a Debreceni M. Kir. Tisza István-Tudományegyetem Régészeti Intézetéből. Debrecen.
Latomus	- Latomus. Revue d'études latines. Bruxelles.
MA	- Mitropolia Ardealului. Revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului, Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, Episcopiei Alba Iuliei și Episcopiei Oradei. Sibiu (1956-1991). A continuat <i>Revista Teologică</i> , (1907-1947) și este continuată de aceeași revistă.
MAGW	- Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien. Wien (1912-1941).
Marburger Studien	- Marburger Studien. Marburg.
Marisia	- Marisia. Studii și Materiale. Târgu Mureș.
Marmatia	- Marmatia. Baia Mare.
Mas de las Matas	- Mas de las Matas. Grupo de Estudios Mastnos. Mas de las Matas.
Materiale	- Materiale și cercetări arheologice. București.
MBGAEU	- Mitteilungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. Berlin.
MedTrans	- Mediaevalia Transilvanica. Satu-Mare.
MÉFRA	- Mélanges de l'École française de Rome. Antiquité. Roma.
Mehediți	- Mehediți - Istorie și cultură. Drobeta Turnu Severin.
MemAntiq	- Memoria Antiquitatis. Complexul Muzeal Județean Neamț. Piatra Neamț.
MemMNHistNat	- Memoires du Museum National d'Histoire Naturelle - Serie C: Sciences de la Terre. Paris.
MemPadova	- Memorie degli Istituti di Geologia e Mineralogia dell' Università di Padova. Padova.
MES	- Middle Eastern Studies. The University of Texas at Austin.
MFME StudArch	- A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Studia Archaeologica. Szeged.
MIAK	- Materialy i issledovanija po archeologii Kubani. Krasnodar.
MittUngGeo	- Mitteilungen aus den Jahrbuch der Kön. Ungarische Geologischen Anstalt. Budapest.
MKÉ	- Múzeumi és Könyvtári Értesítő. Budapest.
MKFIÉ	- A Magyar Királyi Földtani Intézet Évkönyve. Mitteilungen aus dem Jahrbuch der Kgl. ungar. Geolog. Anstalt. Annales Institutii Regii Hungarici Geologici. Budapest.
MN	- Muzeul Național de Istorie a României. București.
MÖSTA	- Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs. Österreichischen Staatsarchiv. Wien.
Natl Geogr Res	- National Geographic Research Journal. Washington, D.C.
NeuesJahrGP	- Neues Jahrbuch für Geologie und Paläontologie Monatshefte. Stuttgart.
NTS	- The Nordic Textile Journal. University College of Borås. The Swedish School of Textiles.
OJA	- Oxford Journal of Archaeology, Blackwell Publishing Inc.

Lista abrevierilor

ÓL	- Ósrégészeti Levelek. Prehistoric newsletter. Budapest.
Oltenia	- Oltenia. Studii și comunicări. Arheologie – Istorie. Craiova.
OpuscArchaeol	- Opuscula Archaeologica Radovi Arheološkog zavoda. Zagreb.
Oryctos	- Oryctos. Musée des Dinosaures d'Espéraza.
PA	- Patrimonium Apulense. Alba Iulia.
PalaeoAfricana	- Palaeontologia Africana. Annals of the Bernard Price Institute for Palaeontological Research, University of the Witwatersrand. Witwatersrand. Johannesburg.
Paleobiology	- Paleobiology. The Paleontological Society. Gainesville.
Palevol	- Palevol. Comptes Rendus de l'Académie des sciences. Issy-les-Moulineaux.
Pallas	- Pallas. Revue d'études antiques. Université du Mirail. Toulouse.
PamArch	- Památky archeologické. Praha.
PAS	- Prähistorische Archäologie in Südosteuropa. Berlin.
PBF	- Prähistorische Bronzefunde. München.
Peuce	- Peuce. Studii și comunicări de istorie veche, arheologie și numismatică. Tulcea.
PLoS ONE	- PLoS ONE. International, peer-reviewed, open-access, online publication.
PNAS	- Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America. Washington.
Pontica	- Pontica. Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța. Constanța.
PPP	- Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology ("Palaeo3"). An International Journal for the Geo-Sciences.
PPS	- Proceedings of the Prehistoric Society. Cambridge-Londra.
Programm Mühlbach	- Programm des evangelischen Untergymnasium in Mühlbach und der damit verbundenen Lehranstalten. Mühlbach (Sebeș).
PZ	- Prähistorische Zeitschrift. Deutsche Gesellschaft fuer Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Institut für Prähistorische Archäologie. Berlin.
RA	- Revista Arheologică. Institutul de Arheologie și Istorie Veche. Chișinău.
Renașterea	- Renașterea. Cluj-Napoca.
RÉV	- Revue des études latines. Paris.
RevAquitania	- Revue Aquitania. Revue interrégionale d'archéologie. Aquitaine.
RHSEE/RESEE	- Revue Historique du Sud-Est Européen. Academia Română. București și Paris (din 1963 Revue des Études Sud-Est Européennes).
RI	- Revista de Istorie (din 1990 Revista istorică). București.
RJTRG	- Romanian Journal of Tectonics and Regional Geology. București.
RM	- Revista Muzeelor. București.
RMGM	- Revista Muzeului de Geologie și Mineralogie. Cluj-Napoca.
RMM	- Revista Muzeelor și Monumentelor. București.
RMM-MIA	- Revista Muzeelor și Monumentelor. Monumente Istorice și de Artă. București.

Lista abrevierilor

RRH	- Revue Roumaine d'Histoire. Academia Română. București.
RRL	- Revue Roumaine de Linguistique. Academia Română - Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosetti”. București
RT	- Revista Teologică. Sibiu.
RVM	- Rad Vojvodanskih muzeja. Novi Sad.
SAA	- Studia Antiqua et Archaeologica. Iași.
SAHIR	- Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae. Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” Iași. Iași.
SAI	- Studii și articole de istorie. București.
Sargetia Naturae	- Sargetia. Acta Musei Devensis. Series Scientia Naturae. Deva.
Sargetia	- Sargetia. Buletinul Muzeului județului Hunedoara (Acta Musei Devensis). Deva.
SASTUMA	- Saarbrücker Studien und Materialien zur Altertumskunde. Bonn.
SB	- Studia Bibliologica. București.
SBV	- Studia bibliologica Valachica. Târgoviște.
SC (Științele Naturii)	- Studii și Cercetări (Științele Naturii). Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud. Bistrița.
SCB	- Studii și cercetări de bibliologie. București (1955-1963).
SCIM	- Studii și cercetări de istorie medie. București.
SCIV(A)	- Studii și cercetări de istoria veche. București (din 1974, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie).
SCN	- Studii și cercetări numismatice. București.
SEER	- The Slavonic and East European Review. University College London.
SlovArch	- Slovenská Archeológia. Nitra.
SMICont	- Studii și materiale de istorie contemporană. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” București. București.
SMIMod	- Studii și materiale de istorie modernă. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” București. București.
SMK	- Somogyi Muzeumok Kozlemenyei. Somogyi Megyei Muzeumok. Kaposwar.
Starinar	- Starinar, Treća Serija. Arheološki Institut. Beograd.
StComSM	- Studii și comunicări. Muzeul județean Satu Mare. Satu Mare.
StudArch	- Studia Archaeologica. Budapest.
StudGeolSalmanticensia	- Studia Geologica. Salmanticensia. Universidad de Salamanca. Departamento de Geología. Salamanca.
StudiaTGCV	- Studia. Theologia Graeco-Catholica Varadiensis. Oradea.
StudiaUBBG	- Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”. Series Geologia. Cluj-Napoca.
StudiaUBBH	- Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”. Series Historia. Cluj-Napoca.
Študijne Zvesti AUSAV	- Študijne Zvesti. Archeologickeho Ustavu Slovenskei Akademie Vied. Nitra.
Suceava	- Anuarul Muzeului Județean. Suceava.
SympThrac	- Symposia Thracologica. Institutul Român de Tracologie.
Terra Sebus	- Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis. Sebeș.
Thraco-Dacia	- Thraco-Dacia. Institutul Român de Tracologie. București.

Lista abrevierilor

Tibiscum	- Tibiscum. Studii și Comunicări de Istorie și Etnografie. Caransebeș.
Tibiscus	- Tibiscus. Muzeul Banatului Timișoara. Timișoara (1971-1979).
Tisicum	- Tisicum. A Jász-Nagykun-Szolnok megyei múzeumok evkönyve. Szolnok.
Transilvania	- Transilvania. Foaia Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român. Brașov.
Tyragetia	- Tyragetia. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Chișinău.
UPA	- Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Berlin.
Vjesnik	- Arheološkog muzeja u Zagrebu. Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu. Zagreb.
VZBGW	- Verhandlungen der Zoologisch-Botanischen Gesellschaft in Wien. Wien.
WPZ	- Wiener Prahistorische Zeitschrift. Selbstverlag der Wiener Prahistorischen Gesellschaft. Wien.
Zalai Múzeum	- Zalai Múzeum. Zalaegerszeg.
ZfA	- Zeitschrift für Archäologie. Berlin.
Ziridava	- Ziridava. Muzeul Județean Arad. Arad.